

Advies over geletterdheid naar aanleiding van de publicatie van de PIAAC-resultaten

Vlaamse Onderwijsraad

Kunstlaan 6 bus 6
BE-1210 Brussel

T +32 2 219 42 99

F +32 2 219 81 18

www.vlor.be

info@vlor.be

Wijs beleid door overleg

Advies op eigen initiatief

Uitgebracht door de Algemene Raad op 18 december 2014 met eenparigheid van stemmen

Vorbereiding: Werkgroep plan geletterdheid onder het voorzitterschap van Mieke Coulebier en Steven Van den Eynde

Ook besproken in de raad Basisonderwijs, de raad Secundair Onderwijs, de raad Levenslang en Levensbreed Leren en de commissie Diversiteit en Gelijke Onderwijskansen.

Dossierbeheerder: Christof Vanden Eynde en Patrice Caremans

1 Inleiding: aanleiding en bereik van het advies

De publicatie van de eerste resultaten van het groots opgezette OESO-onderzoek “Programme for the International Assessment of Adult Competences” (PIAAC)¹, is voor de Vlor de aanleiding om op eigen initiatief dit advies te formuleren over geletterdheid. De raad heeft eerder al twee adviezen geformuleerd over geletterdheid, meer bepaald over het eerste en het tweede strategisch ‘Plan Geletterdheid Verhogen’.² In het tweede advies nam de raad zich trouwens al expliciet voor het thema geletterdheid weer onder de aandacht te brengen naar aanleiding van de PIAAC-resultaten.

Anders dan de twee vorige adviezen concentreert dit advies zich niet op het ‘Plan Geletterdheid Verhogen’ als dusdanig. Dat plan richt zich vooral op een geletterdheidsbeleid voor volwassenen, en dus op remediëring. De raad heeft in zijn advies over het tweede “Plan Geletterdheid Verhogen” die keuze ondersteund, omdat voor het leerplichtonderwijs geletterdheid een kerntaak is, en daardoor voorwerp moet zijn van het algemeen beleid ten aanzien van dat leerplichtonderwijs, eerder dan van een speciaal actieplan.³

Uitgangspunt voor dit advies is de vraag wat we uit de resultaten van PIAAC⁴ kunnen leren over de nood aan een geletterdheidsbeleid in brede zin, dus over de onderwijsniveaus en over de beleidsdomeinen heen. Een ‘Plan Geletterdheid Verhogen’ kan deel uitmaken van zo’n ruimer beleid, maar valt er niet mee samen.

2 Het geletterdheidsbegrip

De term ‘geletterdheid’ heeft het in de beleidsterminologie inmiddels definitief gehaald op zijn negatieve tegenhanger ‘analfabetisme’. Die ontwikkeling is gunstig, omdat analfabetisme uitgaat van een deficitbenadering en een binaire verdeling suggereert: men kan lezen en schrijven of men kan het niet. De term geletterdheid daarentegen focust op noodzakelijke vaardigheden en suggereert bovendien veel meer een ontwikkelingsgang.

Het succes van de term geletterdheid heeft echter een merkwaardig gevolg gehad. De term geletterdheid is onderhevig aan betekenisinflatie. Uitdrukkingen als politieke geletterdheid, medische geletterdheid, muzikale geletterdheid, seksuele geletterdheid,... getuigen daarvan.

¹ Cincinnato, S. & De Meyer, I. (2013). *Vaardig genoeg voor de 21ste eeuw? De eerste Vlaamse resultaten bij PIAAC. Vakgroep Onderwijskunde, Universiteit Gent*. Geraadpleegd op 2 oktober 2014, op

<http://www.piaac.ugent.be/uploads/assets/64/1381236252212-1303506%20piaac%20brochure%2009-13.pdf>

² Vlaamse Onderwijsraad, Algemene Raad. [Naar een duurzame geletterdheid. Advies naar aanleiding van de stand van zaken bij het strategisch plan 'Geletterdheid Verhogen' 2005-2011](#), 25 maart 2010.

³ Vlaamse Onderwijsraad, Algemene Raad. [Advies over het plan geletterdheid 2012-2016](#), 28 juni 2012, p. 5-6.

⁴ Dit advies wil geen systematisch overzicht bieden van die resultaten. Voor een kort overzicht ervan verwijzen we naar Cincinnato, S. & De Meyer, I. (2013). *Vaardig genoeg voor de 21ste eeuw? De eerste Vlaamse resultaten bij PIAAC. Vakgroep Onderwijskunde, Universiteit Gent*. Geraadpleegd op 2 oktober 2014, op <http://www.piaac.ugent.be/uploads/assets/64/1381236252212-1303506%20piaac%20brochure%2009-13.pdf>

De Vlor is in zijn advies over het 'Plan Geletterdheid Verhogen 2012-2016' al kritisch ingegaan op die verbreding van het begrip geletterdheid:

'Op een conceptueel niveau kan het zeker zinvol zijn om een zeer breed en dynamisch geletterdheidsbegrip te hanteren. Zo'n breed begrip lijkt minder op zijn plaats in de context van een actieplan dat een gericht beleid wil voeren rond geletterdheid. Een al te ruim begrip geletterdheid dreigt in die context een loos containerbegrip te worden, waaraan allerhande acties verbonden kunnen worden zonder dat er nog een duidelijke focus is.'⁵

De Vlor pleitte daarom voor een scherpere invulling van wat geletterdheid inhoudt. De overheid volgde hem daarin in het uiteindelijke 'Plan Geletterdheid Verhogen':

'Geletterdheid omvat de competenties om informatie te verwerven, te verwerken en gericht te gebruiken. Dit betekent met taal, cijfers en grafische gegevens kunnen omgaan en gebruik kunnen maken van ICT. Geletterd zijn is belangrijk om zelfstandig te functioneren en participeren in de samenleving en nodig om zich persoonlijk te kunnen ontwikkelen en bij te kunnen leren.'⁶

We kunnen deze definitie ook vergelijken met de definities uit PIAAC waarin de talige, de wiskundige en de digitale component wel apart gedefinieerd worden:

'Geletterdheid⁷: de vaardigheid om geschreven teksten te begrijpen, te evalueren, te gebruiken en er zich op zo'n manier mee in te laten dat men kan deelnemen aan de maatschappij, de eigen doelen kan realiseren en de eigen mogelijkheden en kennis kan ontwikkelen.

Gecijferdheid⁸: de vaardigheid om toegang te krijgen tot wiskundige informatie en ideeën en deze te gebruiken, te interpreteren en erover te communiceren zodat men zich kan engageren met de verschillende wiskundige verwachtingen in het dagelijkse leven en ermee kan omgaan.

Probleemoplossen⁹ in technologische omgevingen: de vaardigheid om digitale technologie, communicatiemiddelen en netwerken te gebruiken om informatie te verzamelen en te evalueren, zodat men met anderen kan communiceren en praktische taken kan uitvoeren.'

Het is opvallend dat in beide definities van geletterdheid aandacht gaat naar het effect van geletterdheid: maatschappelijke participatie en het vermogen om zelf verder bij te leren.

⁵ Vlaamse Onderwijsraad, Algemene Raad. [Advies over het plan geletterdheid 2012-2016](#), 28 juni 2012, p. 4.

⁶ Vlaamse Overheid (2013). *Plan Geletterdheid Verhogen. Onderwijs en Vorming*. Geraadpleegd op 2 oktober 2014, op <http://www.ond.vlaanderen.be/geletterdheid/default.htm>

⁷ Cincinnato, S. & De Meyer, I. (2013). *Vaardig genoeg voor de 21ste eeuw? De eerste Vlaamse resultaten bij PIAAC? Vakgroep Onderwijskunde, Universiteit Gent*, p. 4. Geraadpleegd op 2 oktober 2014, op <http://www.piaac.ugent.be/uploads/assets/64/1381236252212-1303506%20piaac%20brochure%2009>

⁸ Cincinnato, S. & De Meyer, I. (2013). *Vaardig genoeg voor de 21ste eeuw? De eerste Vlaamse resultaten bij PIAAC? Vakgroep Onderwijskunde, Universiteit Gent*, p. 6. Geraadpleegd op 2 oktober 2014, op <http://www.piaac.ugent.be/uploads/assets/64/1381236252212-1303506%20piaac%20brochure%2009->

⁹ Cincinnato, S. & De Meyer, I. (2013). *Vaardig genoeg voor de 21ste eeuw? De eerste Vlaamse resultaten bij PIAAC? Vakgroep Onderwijskunde, Universiteit Gent*, p. 8. Geraadpleegd op 2 oktober 2014, op <http://www.piaac.ugent.be/uploads/assets/64/1381236252212-1303506%20piaac%20brochure%2009-13.pdf>

Beide definities sluiten dus heel dicht aan bij wat de Vlor in zijn adviezen van 2010 en 2012 'duurzame geletterdheid' noemt:

'Voor onderwijs volstaat een operationele definitie die zich beperkt tot functionele geletterdheid in de context van maatschappelijk functioneren niet. Een operationele definitie voor het beleidsdomein onderwijs moet de specificiteit van dit beleidsdomein omvatten: educatief functioneren. Geletterdheid in onderwijs is niet alleen een functionele geletterdheid maar ook een duurzame geletterdheid. Een duurzame geletterdheid stelt mensen in staat levenslang te leren en daarbij zelf de motor te zijn voor hun eigen ontwikkeling.'¹⁰

De Vlor vindt deze convergentie van opvattingen over het geletterdheidsbegrip een gunstige ontwikkeling. Hij waardeert vooral dat de finaliteit van geletterdheid nadrukkelijk aandacht krijgt, zelfs in de eerder technische context van het PIAAC-onderzoek.

De raad merkt op dat in de context van PIAAC, schrijven geen deel uitmaakt van het geletterdheidsbegrip.¹¹ Hij gaat ervan uit dat dat eerder te maken heeft met de praktische uitvoerbaarheid van een ruim schrijfonderzoek, dan met een principiële keuze. Voor de Vlor bestaat er geen twijfel over dat actieve schriftelijke communicatie deel uitmaakt van het geletterdheidsbegrip.

Zoals in het 'Plan Geletterdheid Verhogen' is geletterdheid voor de Vlor een overkoepelend begrip. Het omvat de geschreven talige, de wiskundige en de ICT-component, zowel receptief als productief en de vaardigheid om levenslang te leren en daarbij de motor te zijn voor de eigen ontwikkeling. Bij verwijzingen naar PIAAC in dit advies zal waar nodig verduidelijkt worden dat 'geletterdheid' in engere zin begrepen moet worden.

De raad gaat in dit advies verder niet uitgebreid in op de aparte componenten van het geletterdheidsbegrip, maar verwijst specifiek voor wat ICT betreft naar het advies van de Vlor over ICT-integratie.¹² Bij het PIAAC-onderzoek scoort Vlaanderen voor probleemoplossen in technologierijke omgevingen immers onder het OESO-gemiddelde, voor geletterdheid en cijferdheid niet.

De Vlor heeft er in 2012 al op gewezen dat de beoogde duurzame geletterdheid ook een belangrijke attitudecomponent inhoudt: verantwoordelijkheid nemen voor het eigen leren, leerplezier ervaren, enz. zijn belangrijke attitudes in dit verband en zijn onlosmakelijk verbonden met kennis en vaardigheden op het vlak van geletterdheid.¹³

Geletterdheid is een onderdeel¹⁴ van het concept van brede algemene vorming dat de Vlor voorstaat. Algemene vorming omvat de vorming van de totale persoon en is een diepgaande

¹⁰ Vlaamse Onderwijsraad, Algemene Raad. [Naar een duurzame geletterdheid. Advies naar aanleiding van de stand van zaken bij het strategisch plan 'Geletterdheid Verhogen' 2005-2011](#), 25 maart 2010, p. 3

¹¹ Cincinnato, S. & De Meyer, I. (2013). *Vaardig genoeg voor de 21ste eeuw? De eerste Vlaamse resultaten bij PIAAC? Vakgroep Onderwijskunde, Universiteit Gent*, p. 4. Geraadpleegd op 2 oktober 2014, op <http://www.piaac.ugent.be/uploads/assets/64/1381236252212-1303506%20piaac%20brochure%2009-13.pdf>

¹² Vlaamse Onderwijsraad, Algemene Raad. [Advies over ICT-integratie in het leerplichtonderwijs](#), 30 mei 2013.

¹³ Vlaamse Onderwijsraad, Algemene Raad. [Advies over het plan geletterdheid 2012-2016](#), 28 juni 2012, p. 5.

¹⁴ Vlaamse Onderwijsraad, Raad Secundair Onderwijs. [Advies over het masterplan hervorming secundair onderwijs](#), 24 oktober 2013, p. 25.

verkenning van alle aspecten van de mens, de tijd en de werkelijkheid. Zij omvat verschillende cultuur- of vormingscomponenten: de levensbeschouwelijke, de exact-wetenschappelijke, de menswetenschappelijke, de muzische, de lichamelijk-motorische, de technisch-technologische, de verbaal-literaire en de metacognitieve component.¹⁵

3 Het geletterdheidsniveau

De vraag naar een goede conceptuele definitie van geletterdheid is voor de Vlor bevredigend beantwoord. Anders is dat met de vraag welk niveau van geletterdheid een geletterdheidsbeleid moet nastreven. Wat is het minimumniveau dat een volwassene nodig heeft om maatschappelijk te kunnen functioneren en motor te kunnen zijn van zijn eigen leren?

Het 'Plan Geletterdheid Verhogen' mikt op een geletterdheidsniveau dat overeenkomt met het niveau van de eindtermen van de Basiseducatie, die op hun beurt afgeleid zijn van de eindtermen van het lager onderwijs en van de eerste graad van het secundair onderwijs.¹⁶ Het 'Plan Geletterdheid Verhogen' situeert deze eindtermen op niveau 2 van de Vlaamse kwalificatiestructuur. De Vlor heeft principiële bedenkingen bij de bruikbaarheid van de kwalificatiestructuur als referentiekader voor een operationalisering van het geletterdheidsbegrip¹⁷, maar uit die situering volgt hoe dan ook dat het plan bewust mikt op de groep van de laagst geletterden.

PIAAC onderscheidt voor geletterdheid in engere zin en voor gecijferdheid vijf beheersingsniveaus. Niveau 2 geldt als de benchmark voor functionele geletterdheid: 'Volwassenen die onder dit niveau presteren, worden beschouwd als laaggeletterd en beschikken niet over de vaardigheden om volwaardig deel te nemen aan de moderne maatschappij.'¹⁸ In Vlaanderen blijkt één op zeven volwassenen dat niveau niet te halen, een cijfer dat onveranderd is in vergelijking met het IALS-onderzoek van 1997.

De technische en methodologische discussie¹⁹ over de precieze vergelijkbaarheid van niveaus is echter van veel minder belang dan de vaststelling dat de beoogde minimale beheersingsniveaus van zowel PIAAC als van het 'Plan Geletterdheid Verhogen' hoe dan ook ver onder het veronderstelde beheersingsniveau van het leerplichtonderwijs liggen, zoals vastgelegd in de eindtermen op het einde van het leerplichtonderwijs.

¹⁵ Vlaamse Onderwijsraad, Raad Secundair Onderwijs. *Visietekst over algemene vorming in het secundair onderwijs*, 12 januari 2012, p. 2.

¹⁶ Decreet betreffende het volwassenenonderwijs van 15 juni 2007, art. 11, §4. Wettekst geraadpleegd op 2 oktober 2014, op <http://www.ond.vlaanderen.be/edulex/database/document/document.asp?docid=13914>

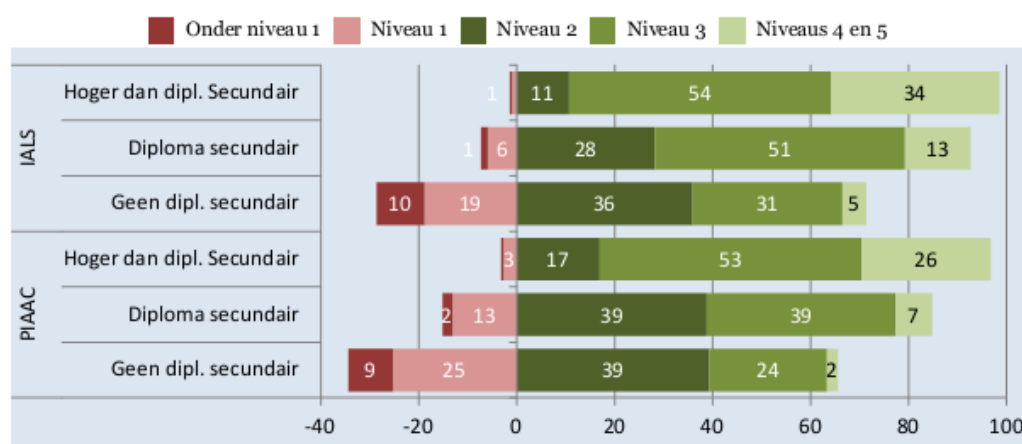
¹⁷ Vlaamse Onderwijsraad, Algemene Raad. *Naar een duurzame geletterdheid. Advies naar aanleiding van de stand van zaken bij het strategisch plan 'Geletterdheid Verhogen' 2005-2011*, 25 maart 2010, p. 3-4.

¹⁸ Cincinnato, S. & De Meyer, I. (2013). *Vaardig genoeg voor de 21ste eeuw? De eerste Vlaamse resultaten bij PIAAC? Vakgroep Onderwijskunde, Universiteit Gent*, p. 14. Geraadpleegd op 2 oktober 2014, op <http://www.piaac.ugent.be/uploads/assets/64/1381236252212-1303506%20piaac%20brochure%2009-13.pdf>

¹⁹ Een directe vergelijking van het PIAAC-niveau 2 met het niveau van de eindtermen Basiseducatie is nog niet gebeurd. Het is dus niet evident om te beoordelen of de groep laaggeletterden zoals gedefinieerd in PIAAC samenvalt met de doelgroep van het "Plan Geletterdheid Verhogen". Een indirecte aanwijzing is er wel. Een onderzoek van het Centrum voor Taal en Onderwijs (CTO) toont aan dat niveau 2 van het ALL-onderzoek (waaraan Vlaanderen niet deelnam) ongeveer correspondeert met een kwalificatieniveau 2 in de Vlaamse kwalificatiestructuur, en aangezien het ALL-niveau 2 op zijn beurt ongeveer overeenkomt met PIAAC-niveau 2, komt PIAAC niveau 2 waarschijnlijk overeen met niveau 2 van de Vlaamse kwalificatiestructuur.

Jongeren die bij het einde van de leerplicht het onderwijs verlaten, zouden geen geletterdheidsrisico meer mogen lopen. In de praktijk is er echter een aanzienlijke discrepantie tussen de veronderstelde en de effectief verworven competenties op het einde van het leerplichtonderwijs. Uit PIAAC blijkt bijvoorbeeld dat de 25 % laagst presterende jongeren met een diploma secundair onderwijs gemiddeld op vaardigheidsniveau 2 presteren wat geletterdheid in enge zin betreft.²⁰ Ze presteren met andere woorden grosso modo op een niveau dat men zou verwachten na de eerste graad van het secundair onderwijs. Dat strookt met onderzoek van het CTO uit 2007, dat ook al aantoonde dat jongeren in het bso tussen het derde en het zesde jaar nauwelijks nog vooruitgang boeken op het vlak van geletterdheid.²¹

Uit de vergelijking tussen de resultaten van het IALS-onderzoek uit 1997 en de resultaten van PIAAC blijkt bovendien dat de discrepantie tussen veronderstelde en reëel verworven geletterheidscompetenties (in enge zin) in het leerplichtonderwijs toeneemt: het aandeel volwassenen zonder diploma secundair onderwijs is weliswaar sterk afgenomen: van ca. 42 % in 1996 naar ca. 20 % in 2011. Die daling gaat echter gepaard met een significante daling van de prestaties op het vlak van geletterdheid van de volwassenen met enkel een diploma secundair onderwijs. Gemiddeld presteert een volwassene met een diploma secundair onderwijs als hoogste diploma in 2011 op niveau 2. Ten tijde van het IALS-onderzoek scoorde diezelfde volwassene gemiddeld op niveau 3. Dat heeft te maken met het inkrimpen van de groep die op de hoogste PIAAC-niveaus scoort en met de groei van de groep die de benchmark van niveau 2 niet haalt: terwijl 7 % van deelnemers aan het IALS onderzoek met enkel een diploma secundair onderwijs het niveau 2 niet haalde, is dat bij PIAAC in 2011 gestegen tot 15 %.²²



Figuur 1: Percentages volgens hoogste geletterdheidsniveau naar opleidingsniveau – IALS en PIAAC, uit Cincinato, S.& De Meyer, I. (2013). p. 15

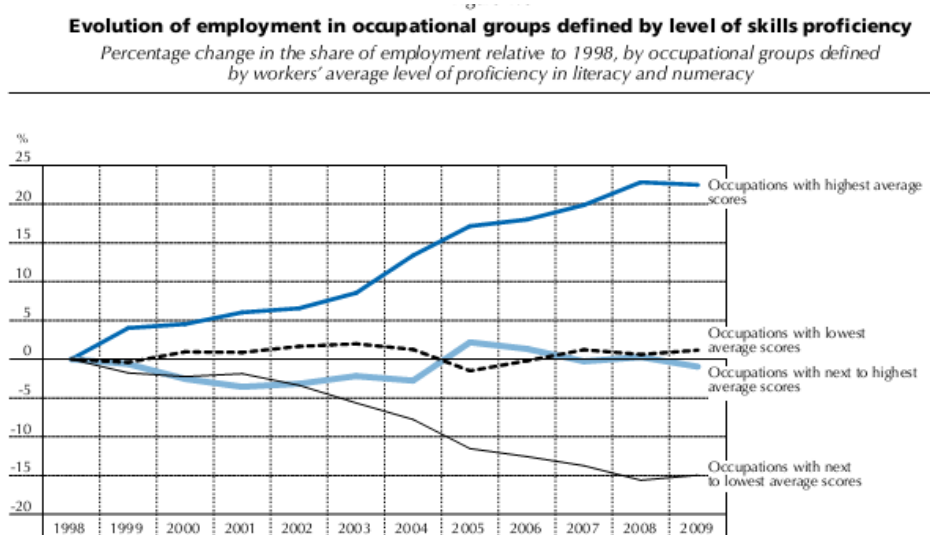
²⁰ Cincinato, S. & De Meyer, I. (2013). *Vaardig genoeg voor de 21ste eeuw? De eerste Vlaamse resultaten bij PIAAC? Vakgroep Onderwijskunde, Universiteit Gent*, p. 15. Geraadpleegd op 2 oktober 2014, op <http://www.piaac.ugent.be/uploads/assets/64/1381236252212-1303506%20piaac%20brochure%2009-13.pdf>

²¹ Heymans, R. et al. (2007). *Ontwikkeling van een screeningsinstrument functionele geletterdheid aanvang tweede graad BSO* Intern rapport Centrum voor Taal en Onderwijs. Leuven: CTO. Intern rapport Centrum voor Taal en Onderwijs. Leuven: CTO.

²² Cincinato, S. & De Meyer, I. (2013). p. 15. *De vergelijking tussen IALS en PIAAC is enkel mogelijk voor geletterdheid in enge zin, niet voor gecijferdheid of probleemoplossen.*

Deze evolutie vindt de Vlor verontrustend, ook al doet Vlaanderen het in de internationale vergelijking nog steeds behoorlijk.²³ Daar komt nog bij dat dit beheersingsniveau al zeer laag is. PIAAC erkent zelf dat het geletterdheidsniveau van iemand die PIAAC-niveau 2 haalt, maar onder niveau 3 blijft ook onvoldoende wordt geacht, hoewel niet zo dramatisch als voor de laaggeletterden'.²⁴

De verwachtingen op het vlak van geletterdheidscompetenties stijgen voortdurend. De groep van de midden-laaggeletterden krijgt het steeds moeilijker in onze samenleving. Volgende bevinding uit PIAAC illustreert dit treffend. Tussen 1998 en 2009 steeg het aandeel van de banen voor werkenden met de hoogste gemiddelde geletterdheid en gecijferdheid in het geheel van de tewerkstelling met meer dan 20 %. Het aandeel van de banen voor werkenden met de laagste gemiddelde geletterdheid en gecijferdheid bleef ongeveer gelijk. Dat geldt ook voor de banen voor werkenden met de tweede hoogste gemiddelde gecijferdheid en geletterdheid. Maar het aandeel van de banen voor de werkenden met de tweede laagste geletterdheid en gecijferdheid daalde in die periode met ongeveer 15 % (zie figuur 2). Met andere woorden: er zijn nog wel steeds jobs voor de laagst geletterden, maar het type banen voor wie net wat beter scoort dan dat laagste geletterdheidsniveau neemt in aantal af.²⁵



Figuur 2: Evolutie van de tewerkstelling per beroepsgroep op basis van het vereiste niveau van geletterdheid en gecijferdheid

²³ Voor geletterdheid in enge zin scoort Vlaanderen significant hoger dan het OESO-gemiddelde, en bekleedt het, rekening houdend met de standaardfouten op de meting tussen de 7^{de} en de 10^{de} plaats in de rangschikking.

²⁴ Cincinnato, S. & De Meyer, I. (2013). Vaardig genoeg voor de 21ste eeuw? De eerste Vlaamse resultaten bij PIAAC? Vakgroep Onderwijskunde, Universiteit Gent, p. 4. Geraadpleegd op 2 oktober 2014, op <http://www.piaac.ugent.be/uploads/assets/64/1381236252212-1303506%20piaac%20brochure%2009-13.pdf>

²⁵ OECD (2013). *OECD Skills Outlook 2013: First Results from the Survey of Adult Skills*, OECD Publishing. Geraadpleegd op 2 oktober 2014, op <http://dx.doi.org/10.1787/9789264204256-en>

4 Advies

4.1 Werken aan geletterdheid in het leerplichtonderwijs

Er is nood aan een versterking van het geletterdheidsonderwijs in het leerplichtonderwijs omdat het gemiddelde geletterdheidsniveau van de jongeren met een diploma secundair onderwijs daalt terwijl de verwachtingen op het vlak van geletterdheid voortdurend stijgen.

PIAAC verklaart niet waarom het aantal jongeren met een diploma secundair onderwijs dat op het vlak van geletterdheid lager scoort dan niveau 3, stijgt. Om dat aantal terug te dringen is het nodig om te onderzoeken waarom een aantal leerlingen manifest de eindtermen van het secundair onderwijs niet halen. Dit onderzoek mag zich niet beperken tot die eindtermen die een functionele geletterdheid beogen. Er is hier nood aan een brede evaluatie van de eindtermen in het basisonderwijs en in het secundair onderwijs. In het secundair onderwijs moet die evaluatie gebeuren in functie van de nieuwe visie op algemene vorming in de brede zin zoals de Vlor die omschrijft in zijn visietekst over algemene vorming in het secundair onderwijs.

‘Algemene vorming is de ontwikkeling van kennis, inzicht, vaardigheden en houdingen die bijdragen tot de persoonlijke ontwikkeling van elk individu en laat hem toe om autonoom en interactief in de samenleving te functioneren en er een bijdrage aan te leveren. Zij omvat de overdracht van kennis en waarden tussen generaties en overstijgt kritisch de momentane belangen van de samenleving.’²⁶

Die brede evaluatie is een complexe oefening. In het secundair onderwijs moet ze voorafgaan aan de implementatie van de nieuwe visie op algemene vorming. De Vlor vindt dat voor het secundair onderwijs de Europese sleutelcompetenties daarvan de essentiële inhoud bevatten.²⁷ Zij kunnen voor het secundair onderwijs het referentiekader zijn voor de onderwijsdoelen die de overheid vastlegt.

Het is de gedeelde verantwoordelijkheid van leerplanmakers en leerkrachten om op basis van de onderwijsdoelen die de overheid bepaalt, vanuit een ontwikkelingsgerichte benadering leer- en onderwijsprocessen uit te tekenen vanuit de leernoden en ontwikkelingsbehoeften van de lerenden. Het is de taak van elke leerkracht om er voor te zorgen dat op basis van een ontwikkelingsgerichte benadering alle groepen leerlingen tijdens hun hele schoolloopbaan toegerust kunnen worden met geletterdheidsvaardigheden.

Een ontwikkelingsgerichte benadering biedt leraren een houvast en kan bijdragen tot de beperking van het geletterdheidsrisico voor jongeren die vóór het einde van de leerplicht de school verlaten. In zijn visietekst over algemene vorming in het secundair onderwijs formuleert de Vlor dit als volgt:

²⁶ Vlaamse Onderwijsraad, Raad Secundair Onderwijs. [Visietekst over algemene vorming in het secundair onderwijs](#), 12 januari 2012, p. 1.

²⁷ Vlaamse Onderwijsraad, Raad Secundair Onderwijs. [Visietekst over algemene vorming in het secundair onderwijs](#), 12 januari 2012, p. 6.

'De Vlor vindt dat het secundair onderwijs een bijzonder engagement moet opnemen ten aanzien van deze leerlingengroep. Alle jongeren die tijdens hun traject doorheen het secundair onderwijs het onderwijs verlaten, moeten de mogelijkheid krijgen om de nodige kennis, vaardigheid en attitudes te verwerven die hen in staat stellen om levenslang te leren en daarbij zelf het initiatief kunnen nemen. De onderwijsverstrekkers en de leertijd moeten hiervoor van de overheid de nodige materiële, financiële en structurele middelen krijgen.'²⁸

Als deze jongeren later hun algemene vorming verder willen zetten bijvoorbeeld in het volwassenenonderwijs kan het volwassenenonderwijs vanuit diezelfde ontwikkelingsgerichte benadering vertrekken van de competenties die deze cursisten al verworven hebben en zo voorkomen dat zij opleidingsonderdelen waarvan zij de competenties al verworven hebben opnieuw moeten doorlopen.

Om zoveel mogelijk leerlingen te garanderen dat zij alle relevante geletterdheidscompetenties verwerven, is er niet alleen nood aan een ontwikkelingsgerichte invulling van de leerplannen die leerkrachten een houvast bieden. Er moet ook ingezet worden op de pedagogische en didactische competenties van leerkrachten en op de versterking van de klasorganisatie en het klasmanagement. Lerarenopleiders, nascholers en pedagogische begeleiders hebben hier een belangrijke opdracht en verantwoordelijkheid. Hiervoor verwijst de Vlor o.m. naar zijn advies over het masterplan secundair onderwijs.²⁹

4.2 Blijvende nood aan een specifiek beleid gericht op volwassenen

De Vlor is ervan overtuigd dat het gemiddelde geletterdheidsniveau in Vlaanderen kan stijgen door ingrepen in het leerplichtonderwijs. Maar er zullen steeds jongeren en volwassenen zijn die na het leerplichtonderwijs geletterdheidsrisico's blijven lopen. Alle vormen van volwasseneneducatie hebben hier een belangrijke opdracht. Zij kunnen aansluiten bij de ontwikkelingsgerichte werking van het leerplichtonderwijs en voorkomen dat cursisten opleidingsonderdelen waarvan zij de competenties al verworven hebben, moeten overdoen.

Een specifiek beleid gericht op volwassenen omvat echter veel meer dan remediëringsmogelijkheden voorzien in alle vormen van volwasseneneducatie. Ook andere vormende krachten in de samenleving hebben de opdracht mee te zorgen voor het behoud en de verbetering van het geletterdheidsniveau in Vlaanderen.

²⁸ Vlaamse Onderwijsraad, Raad Secundair Onderwijs. [Visietekst over algemene vorming in het secundair onderwijs](#), 12 januari 2012, p. 8.

Bij de stemming in de Raad Secundair Onderwijs op 12 januari 2012 vroegen de vertegenwoordigers van ACOD, het Vlaams netwerk van organisaties waar armen het woord nemen en UNIZO aan de overheid om een minimum pakket vast te leggen dat alle jongeren moeten bereiken op het einde van de tweede graad. Dit pakket bestaat uit de competenties die nodig zijn om autonoom te kunnen functioneren in de maatschappij.

²⁹ Vlaamse Onderwijsraad, Raad Secundair Onderwijs. [Advies over het masterplan hervorming secundair onderwijs](#), 24 oktober 2013, p. 12.

Het 'Plan Geletterdheid Verhogen' concentreert zich momenteel sterk op remediëring voor de laagst geletterde volwassenen, zoals gebeurt in de Basiseducatie. De groeiende eisen vanuit de samenleving en de arbeidsmarkt maken het absoluut noodzakelijk om de focus van het geletterdheidsbeleid te verruimen van de laagstgeletterden naar de midden-laaggeletterden. Meer dan in het verleden lopen zij het risico dat hun geletterdheidsniveau niet langer volstaat op bijvoorbeeld de arbeidsmarkt. Deze verbreding mag geen verdringingseffect voor gevolg hebben: de aandacht voor de laagst presterenden moet een beleidsprioriteit blijven.

De Vlor vraagt meer aandacht voor de geletterdheidsnoden van anderstalige volwassenen. De neiging bestaat om voor die groep geletterdheid te identificeren met Nederlands leren. Het eerste 'Plan Geletterdheid Verhogen' en het ontwerp van het tweede 'Plan Geletterdheid Verhogen' richtten zich bijvoorbeeld specifiek niet tot anderstaligen, vanuit de opvatting dat er voor hen een specifiek NT2-beleid bestond. De Vlor was het toen al niet eens met die beperking:

'Doordat anderstaligen niet tot de doelgroep van het 'Plan Geletterdheid Verhogen' behoren, dreigt geletterdheid voor die doelgroep verengd te worden tot de talige geletterdheid en worden gecijferdheid en digitale geletterdheid uit het oog verloren, en dat terwijl er bij de anderstaligen op zijn minst evenveel, en wellicht zelfs meer volwassenen zijn met een geletterdheidsrisico, dan bij de Nederlandstalige bevolking.'³⁰

PIAAC bevestigt dat, in elk geval voor de eerste generatie migranten: ook wanneer er gecorrigeerd wordt voor andere factoren scoort die groep voor geletterdheid, gecijferdheid en probleemoplossen significant slechter dan autochtone Vlamingen.³¹

Een aanpak die zich beperkt tot de verwerving van het Nederlands biedt voor laaggeletterde anderstaligen onvoldoende garantie voor een duurzame participatie aan de samenleving. Laaggeletterde inburgeraars verwerven immers niet de competenties die ze nodig hebben om de motor te kunnen zijn van hun eigen ontwikkeling en, voor hen die ook ouder zijn, om hun kinderen te begeleiden en te ondersteunen tijdens hun schoolloopbaan.

De raad wil geen afbreuk doen aan het grote belang van de verwerving van het Nederlands, maar denkt dat een al te eenzijdige focus op die taalverwerving kansen laat liggen. De raad kwam tot een gelijkaardige conclusie in zijn advies over het onthaalonderwijs.³² De raad is daarom verheugd dat de overheid althans in de context van het 'Plan Geletterdheid Verhogen' die kritiek nu volgt en erkent dat anderstaligheid en laaggeletterdheid wel te onderscheiden zijn, maar dat ze elkaar wederzijds kunnen versterken.

³⁰ Vlaamse Onderwijsraad, Algemene Raad. [Advies over het plan geletterdheid 2012-2016](#), 28 juni 2012, p. 5.

³¹ Cincinnato, S. & De Meyer, I. (2013). *Vaardig genoeg voor de 21ste eeuw? De eerste Vlaamse resultaten bij PIAAC? Vakgroep Onderwijskunde, Universiteit Gent*, p. 8. Geraadpleegd op 2 oktober 2014, op <http://www.piaac.ugent.be/uploads/assets/64/1381236252212-1303506%20piaac%20brochure%2009-13.pdf>

³² Vlaamse Onderwijsraad, Algemene Raad. [Advies over onthaalonderwijs voor anderstalige nieuwkomers](#), 24 januari 2013.

Dat inzicht moet volgens de raad meegenomen worden bij de invulling van inburgeringstrajecten. Werken aan geletterdheidsvaardigheden in brede zin heeft een waarde op zich, en kan helpen om Nederlands te leren, vooral voor inburgeraars die een alfabetiseringstraject volgen en voor laaggeletterde inburgeraars. Het inburgeringsdecreet maakt vandaag alleen een uitzondering voor alfacursisten en voorziet voor de andere laaggeletterden te weinig stimuli om te werken aan brede geletterdheidscompetenties.

4.3 Het belang van een maatschappijbreed leerklimaat

De PIAAC-resultaten wijzen heel duidelijk op het belang van de scholingsgraad voor het geletterdheidsniveau, maar de scholingsgraad is niet volledig determinerend. De mate waarin geletterdheidsvaardigheden op de werkplaats worden ingezet, is bijzonder belangrijk.³³

Deze vaststelling roept meteen de vraag op naar de verantwoordelijkheid van andere beleidsdomeinen dan onderwijs voor het geletterdheidsbeleid. Het 'Plan Geletterdheid Verhogen' was nadrukkelijk transversaal opgezet en betrof meerdere beleidsdomeinen. Voor het beleidsdomein Werk betekende dat bijvoorbeeld dat in het eerste 'Plan Geletterdheid Verhogen' de sectoren verplicht werden om in de sectorconvenanten acties rond geletterdheid op te nemen.

De Vlor vindt de ambitie van het plan om beleidsdomeinoverschrijdend te werken lovenswaardig. Tegelijk stelt hij vast dat er bijvoorbeeld in het geval van de sectorconvenanten heel veel lippendienst is bewezen aan het onderwerp geletterdheid, maar dat in de praktijk de resultaten beperkt waren. Ook die lippendienst heeft echter zijn waarde gehad: de raad stelt vast dat het concept geletterdheid meer dan vroeger ingang heeft gevonden bij verschillende beleidsdomeinen en actoren, en dat er bijvoorbeeld ook bij lokale overheden sprake is van een geletterdheidsbeleid. Kortom, het 'Plan Geletterdheid Verhogen' heeft onmiskenbaar een klimaat gecreëerd waarin het evidenter is om in verschillende beleidsdomeinen werk te maken van geletterdheid.

'Werk' blijft in dat verband een zeer belangrijk domein. Het ongelijke gebruik van sleutelvaardigheden door hoog- en laaggeschoolden op de werkplek dreigt de kloof in geletterdheidsvaardigheden te vergroten.³⁴ Dat vraagt van bedrijven en sectoren een bijzondere inspanning voor de laagst geschoolden, waarbij er ook aan de leerkwaliteit van de arbeid gesleuteld zal moeten worden.

De werkomgeving mag dan wel zeer belangrijk zijn voor de ontwikkeling van geletterdheidsvaardigheden, het is beslist niet de enige omgeving waarin die vaardigheden verder verworven kunnen worden. Vanuit een brede visie op wat leren voor volwassenen kan en

³³ Cincinnato, S. & De Meyer, I. (2013). *Vaardig genoeg voor de 21ste eeuw? De eerste Vlaamse resultaten bij PIAAC? Vakgroep Onderwijskunde, Universiteit Gent*, p. 8. Geraadpleegd op 2 oktober 2014, op <http://www.piaac.ugent.be/uploads/assets/64/1381236252212-1303506%20piaac%20brochure%2009-13.pdf>

³⁴ Cincinnato, S. & De Meyer, I. (2013). *Vaardig genoeg voor de 21ste eeuw? De eerste Vlaamse resultaten bij PIAAC? Vakgroep Onderwijskunde, Universiteit Gent*, p. 8. Geraadpleegd op 2 oktober 2014, op <http://www.piaac.ugent.be/uploads/assets/64/1381236252212-1303506%20piaac%20brochure%2009-13.pdf>

moet inhouden, verwerpt de raad de scheiding tussen 'leren voor de job' en "leren voor het leven'. Er is geen tegenstelling tussen een pleidooi voor een brede visie op leren enerzijds en de vaak uitgesproken verwachting dat leren in functie van de arbeidsloopbaan noodzakelijk is anderzijds. Volwassenen kunnen in hun gezin, in het verenigingsleven, in hun wijk, enz. namelijk heel wat geletterdheidscompetenties verwerven die transfereerbaar zijn naar de professionele context, én vice versa. Daarom vraagt de Vlor meer en eenvoudiger manieren om competenties die verworven werden in een bepaald domein te certificeren en zo die transfer ook zichtbaar te maken. Deze certificering maakt maatwerk mogelijk en voorkomt dat lerenden die competenties hebben verworven in het ene domein, in een ander domein opnieuw moeten aantonen dat zij over die competenties beschikken. Deze werkwijze sluit aan bij de ontwikkelingsgerichte benadering die de Vlor voorstaat.

Vandaar dat een geletterdheidsbeleid moet appelleren aan het verenigingsleven, welzijn en de culturele wereld, met een bijzondere plaats voor de bibliotheken. De boodschap naar die andere domeinen moet twee kwesties benadrukken:

- een algemene alertheid voor laaggeletterdheid, die er bijvoorbeeld kan toe leiden dat die andere domeinen gaan fungeren als doorverwijzers naar formeel geletterdheidsaanbod en
- de alertheid om in verenigingen, bibliotheken, sportclubs, ... informele of niet-formele leerkanalen te creëren, die volwassenen in staat stellen om hun geletterdheidscompetenties te verhogen.

Deze alertheid vooronderstelt dat professionals zoals maatschappelijk werkers, verantwoordelijken voor verenigingen, artsen, ... zich meer bewust zijn van de geletterdheidsproblematiek. Hun opleiding en vorming moeten daartoe bijdragen.

Maar ook een breed maatschappelijk bewustzijn van de geletterdheidsproblematiek is belangrijk. Daarom vraagt de Vlor om met mediacampagnes die gericht zijn op het brede publiek verder werk te maken van dat bewustzijn. Dergelijke mediacampagnes kunnen scholen ondersteunen bij de acties die ze ondernemen.

De raad vindt het in elk geval belangrijk dat de dynamiek rond het geletterdheidsbeleid geconsolideerd wordt. Veeleer dan aan een optelsom van verschillende acties is er nu nood aan een brede visievorming over wat we nastreven met een ontwikkelingsgerichte benadering van geletterdheid met daaraan gekoppeld zeer gerichte acties, in het onderwijs en daarbuiten. Dergelijke visievorming veronderstelt gedegen academisch onderbouwde en praktijkgerichte ondersteuning. Een nieuw actieplan 'Geletterdheid Verhogen' zou mogelijk daaruit voort kunnen komen, maar is geen doel op zich.

De Vlor blijft er tegelijk van overtuigd dat het niet opgaat om alle verantwoordelijkheid voor de toenemende geletterdheidseisen bij het individu te leggen. De samenleving moet ook waar mogelijk de geletterdheidseisen beperken of compensatiestrategieën voorzien. Het onderwijs en de overheid hebben daarin een voorbeeldfunctie. Zo kunnen zij:

- informatie in een duidelijke taal verspreiden. Mensen doen meer moeite om een brief in eenvoudig en duidelijk Nederlands te lezen, in plaats van hem te negeren. Zo'n brief versterkt hun geletterdheid;

- diensten en loketten voorzien waar burgers terecht kunnen voor ondersteuning bij administratieve verrichtingen;
- pen-en-papieropties blijven voorzien voor administratieve verrichtingen naast digitale varianten;
- beroepsopleidingen voorzien die aangepast zijn aan de mogelijkheden van zeer laaggeletterden, zoals de VDAB nu al doet;
- sociale rechten automatisch toekennen. Rechthebbenden moeten dan geen complexe administratieve handelingen uitvoeren.

Mia Douterlungne
administrateur-generaal

Harry Martens
voorzitter